

Ісаснко Євгеній Геннадійович,
аспірант Київського університету
інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська
юридична академія»

ЗАПОБІГАННЯ ПЕРЕШКОДЖАННЮ ЗАКОННІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

Анотація: У тезах підіймається багаторічна проблема неефективного запобігання такому кримінальному правопорушенню як перешкодження законній професійній діяльності журналістів через недоліки законодавства, що регламентують поняття журналіста в українському законодавстві, а також невідповідність національного законодавства міжнародному підходу до захисту професійних прав журналістів.

Ключові слова: свобода слова, журналіст, журналістська діяльність, кримінальна відповідальність.

Summary: The thesis raises the long-standing problem of ineffective prevention of such criminal offense as an obstruction of the legitimate professional activity of journalists due to drawbacks of the legislation, that regulates the concept of journalist in Ukrainian legislation in general, as well as an inconsistency of national legislation with an international approach to the protection of the professional rights of journalists.

Keywords: freedom of speech, journalist, journalist activity, criminal responsibility.

Основний Закон України визначає, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (стаття 6 Конституції України) є розмежування повноважень між різними органами державної влади та недопущення привласнення повноти державної влади однією з гілок влади [1].

Організація і здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову не є самоціллю, а покликана забезпечувати права і свободи людини і громадянина. Це, зокрема, випливає зі змісту статті 3 Конституції України [2].

Стаття 34 Конституції України закріплює, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а також що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Відтак, декларування право кожного на свободу інформації, яке закріплене, в тому числі, у Загальній декларації прав людини, в умовах світової глобалізації та розвитку технологій, які забезпечують вільний обіг інформації, сприяло не лише утворенню у демократичному

суспільстві «четвертої гілки влади» як такої, а й надало такій «владі» реальних інструментів для впливу на суспільство та представників традиційних гілок влади.

На сьогоднішній день не є рідкістю ситуації, коли завдяки діяльності журналістів широкому загалу стає відома інформація, яка стосується посадових осіб органів державної влади, публічних діячів тощо.

При цьому, зазначена інформація може мати компрометуючий характер, яку та чи інша особа приховувала, або ж інформація, яка містить відомості про можливу причетність особи до кримінального правопорушення.

Відтак, якщо засоби масової інформації, в тому числі журналісти, фактично є окремою гілкою влади у демократичному суспільстві, то права такої влади підлягають ефективному захисту.

Кримінальний кодекс України (у редакції на час його прийняття) передбачив у ст. 171 кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів.

Згодом, через необхідність подальшого удосконалення законодавчого механізму забезпечення належного захисту професійної діяльності журналістів, був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів» за № 993-VIII від 04 лютого 2016 року, яким змінено статтю 171 Кримінального кодексу України.

Хоча, внесення змін до Кримінального кодексу України було покликано необхідністю підсилення професійних прав журналістів, втім, не можна із впевненістю стверджувати, що стан кримінально-правового забезпечення охорони журналістською діяльності є достатнім на сьогоднішній день.

Так, за даними Офісу Генерального прокурора у 2021 році до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені відомості про скоєння 180 кримінальних правопорушень за ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 171 Кримінального кодексу України, з яких 110 були закриті, і лише 17 обвинувальних актів було направлено на розгляд суду.

При цьому, тенденція до збільшення перешкоджань професійним правам журналістів зростає з року в рік (2016 рік – 102; 2017 рік – 129; 2018 рік – 106; 2019 рік – 106; 2020 рік – більше 148; 2021 рік – 180), не беручи до уваги 2022 рік, у якому через введення воєнного стану та бойові дії, свобода слова та права журналістів зазнали уражень у всіх можливих проявах.

Дійсно, запобігання такому кримінальному правопорушенню як перешкоджання законній професійній діяльності журналістів залежить від низки чинників, зокрема, але не виключно, економічних, політичних та соціальних, втім ефективно запобігання злочинності неможливе за відсутності «якісного закону».

Національне законодавство містить різні дефініції поняття журналіст, зокрема у Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», Законі України «Про інформаційні агентства», Законі України «Про телебачення і радіомовлення», Законі України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», яке пов'язане із діяльністю особи із збиранням, одержанням та підготовкою інформації до розповсюдження засобами масової інформації.

У свою чергу, у примітці до ст. 345-1 Кримінального кодексу України закріплено що треба розуміти під професійною діяльністю журналіста у статтях 171, 347-1, 348-1, 345-1 цього Кодексу, а саме систематичну діяльність особи, пов'язану із збиранням, одержанням, створенням, поширенням, зберіганням або іншим використанням інформації з метою її поширення на невизначене коло осіб через друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації, інформаційні агентства, мережу Інтернет. Статус журналіста або його належність до засобу масової інформації підтверджується редакційним або службовим посвідченням чи іншим документом, виданим засобом масової інформації, його редакцією або професійною чи творчою спілкою журналістів.

Проаналізувавши поняття, які наведені у зазначених вище нормативно-правових актах, можна дійти висновків, що поняття, закріплене у примітці до ст. 345-1 Кримінального кодексу України, є значно ширшим, оскільки розповсюджується також на інформацію, яка передається за допомогою мережі Інтернет.

Такий висновок знайшов своє відображення і в правозастосуванні, а саме Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду 19 серпня 2020 року прийнято постанову під час розгляду справи за № 214/4970/18 (провадження № 51-5467км19), де суд, зокрема дійшов висновку про те, що законодавець поклав в основу визначення поняття «журналіст» у Кримінальний кодекс України функціональний аспект професії журналіста, тобто, статус журналіста пов'язується з діяльністю, яка має ознаки зазначені у примітці до статті 345-1 КК, а не займаною посадою.

Таким чином, Верховний Суд зазначив, що поняття журналіст є автономним для досягнення цілей та розв'язання завдань, визначених в законі про кримінальну відповідальність і має застосовуватися в обсязі і змісті, визначеному у примітці до 345-1 Кримінального кодексу України [3].

Хоча, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановях Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, зазначене не розв'язує кола питань, пов'язаних із недоліками

законодавства у сфері кримінально-правової охорони професійної та законної діяльності журналістів.

Так, ще 12 вересня 2011 року Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй опублікував свої зауваження загального порядку № 34, де зазначив, що журналістика – це діяльність, яку веде широке коло учасників, у тому числі, професійні журналісти на умовах постійної зайнятості, аналітики, блогери й інші особи, які самостійно публікують інформацію будь-якого типу у друкованих виданнях, мережі Інтернет чи деінде [4].

3 грудня 2020 року під час 1390-ї зустрічі Комітету Міністрів на рівні заступників міністрів (постійних представників держав-учасниць Ради Європи) розглянули питання виконання Україною рішення Європейського суду з прав людини, у справі «Гонгадзе проти України» (заява No. 34056/02), щодо заходів індивідуального та загального характеру [5].

Відповідно до згаданого рішення щодо заходів загального характеру Комітет повторив свою стурбованість обмежувальним визначенням поняття «журналіст» в Кримінальному кодексі, ще раз підкресливши, що згідно з Конвенцією українські органи влади зобов'язані застосовувати проактивний підхід щодо погроз та злочинів проти осіб, що реалізують свободу вираження поглядів, незалежно від формального професійного статусу.

Питання вдосконалення законодавства із охорони професійної діяльності журналістів також підіймалось у дослідженнях вітчизняних вчених, зокрема, у роботі Буряк К.М. «Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження» [6]., а також Павликівського В.І. «Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні» [7].

У той же час, Письменський Є.О. слушно зазначив, що проблеми ефективності правового захисту журналістів як носіїв «четвертої гілки влади» передусім полягають в удосконаленні механізму застосування відповідних кримінально-правових заборон, а не в їхньому «нагромуванні» [8].

З огляду на викладене, маю переконання, що законодавство України, в тому числі, Кримінальний кодекс України, з метою забезпечення професійних прав журналістів, потребує оновлення, вдосконалення та уніфікації, зокрема, шляхом застосування єдиного підходу до визначення поняття журналіста та журналістської діяльності, з урахуванням рекомендацій міжнародних організацій, учасником яких є Україна, та з обов'язковим урахуванням неминучого розвитку інформаційних технологій, які забезпечують обмін інформацією.

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік»

(справа про фінансування судів) від 24 червня 1999 року № 6-рп/1999). Офіційний вісник України. 1999. № 28.

2. Висновок Конституційного Суду України у справі про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», направленою Головою Верховної Ради України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 29, 59, 78 та інших Конституції України). Офіційний вісник України. 2003. № 48.

3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 19 серпня 2020 року у справі № 214/4970/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089431>.

4. Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй. Зауваження загального порядку № 34, CCPR/C/GC/34, 2011 рік. Стаття 19, Свобода думки і вираження. URL: <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>.

5. Комітет міністрів Ради Європи. Рішення CM/Del/Dec(2020)1390/H46-30, 2020 рік. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a0920d.

6. Буряк К.М. «Злочини проти професійної діяльності журналістів в Україні: кримінально-правове та кримінологічне дослідження», Дніпро: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, університет Державної Фіскальної Служби України, 2018 рік.

7. Павликівський В. І. «Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні», Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017 рік.

8. Письменський Є. О., «Журналістська діяльність в аспекті завдань кримінального права», Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (8–9 жовтня 2015 року), Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015. С. 151–155.

Колб Роксолана Олегівна,
спеціаліст АТ КБ «Приватбанк»,
кандидат юридичних наук;
Ковальчук Володимир Степанович,
начальник відділу ведення Єдиного реєстру
досудових розслідувань та інформаційно-
аналітичної роботи Волинської обласної
прокуратури

ОСОБЛИВОСТІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ

У даній роботі встановлено, що у сьогоденні на законодавчому рівні не визначено особливості прокурорського нагляду за дотриманням прав військовополонених в Україні. Такий правовий